

Tandori Dezső

Mégmár-i dalok (A fekete füzetből)¹

Ha ez itt még az életem volna,
azt mondanám, ez már nem élet.

Mégmár

*légvár
földvár
égvár*

*

*cégvár
jégvár
rég vár*

*

*végtár
végsár
végvár*

ilyenez

*olyanoz
semmiz még
hajlamos.
Felez felel
el el el el
L L L L
mindsemmivel*

A vers születése

Hász Robinak

az éjszakát
tuléltem
most jön hogy az
éjszakátmegérjem
az éjszakát
túléltem
jön hogy az éjt
megérjem

éjem igen megéljem
megérem hogy megérem
elé nem és mögé sem
√ √ pampam √ √ m.²

KosztoláRnyi

Robinak

Kosztolányi Kosztolányi
oszt olényi oszt olányi
osztó lényi osztó lényi
osztol, énnyi, foszt olányi,
osztol, ángyi.

Osztol positol
sok a jódból,
ne a rosszból!
ne a jódból
csak a tósztból
nem a jódból
ne a jőmből
ne jójából
ne mijónkból
mákunkból és diónkból
ide vezet az élvezet
ha-mi szép nevét kérdezed
felkérdesz lekérdezed
felkérdzedsz lekéredsz
Karinthytól lekéred
túléltségény már vérszegény

*több évtizedével szerény
Kosztolányi Karinthy
így tudatok túlélni:
túlélsz túlfelfoghatatlan
két-fele vesztes a katlan
védhetetlen óhatatlan
Karinthytlan Kosztolányi
plusz még minden Karinthytlan
kétfelől veszted a katlan
peremén is mélyen ott van
ha akarod a semmi
de ha nem, hát mindennyi
Még azt mondd: mind: ennyi,
mindennyi nem midennyi
„midenni” egy fura ige
meg is van mennyi midene
ahogy midene megvan,
lege van, legebbye van.*

Más

Aranynak

*A mi kutyánk legebbye
legebbye, jaj, ellebegve.
Jaj, arra rimel az út,
jaj, arra, hogy tovafut.
Ahogy ily útját befutja:
ebenguba és egykutya
vihog mint a fakutya
hallgat mint a kutya
Azt a kutyafejét,
ezt a fakutyafejét.*

Rajzaimról

*Elvisznek a hátukon,
ezt már nem is kukkolom
Kakukktojás, kukktojás,
ott fészkel a kukkolás
Dézsza-Degas-dőzsölés,
képtelen beszédülés.*

*Mindegy ha-mit
kérdzgetsz
feltűnhetsz
és kéredzkedsz
kérgeskedsz és
mérgeskedsz
nem lesz hogy
lekéredzkedsz
sértegetsz és
értegetsz
véreskedsz
és hérakleitosz
képletében
vizeskedsz.*

*Akárhogy is
viselkedsz:
véreskedsz és
vizeskedsz.
Vér nem válik vízzé,
csak Hérakleitosz hinné.
Hiny-hány a Hérakleitosz,
egyszer van,
de színarany,
amit elhoz,
egy mocskosan
tündökletes, tűnt-ötletes
vége van.
Fél szervem vagy annyi sincs,
egész van, ha vége van.*

*Mértékegység a fél-semmi,
nem kell tovább negyedezni.
Mogyoró, mák: Kosztolányi
háza lett egy bombázásnyi.
Gyom virított alóla,
rím volt rá: „állat óla”.
Állat óla, elállhat,
romjába a rom fárad.
Így romjába fárad a rom:
megfrissüljön – abbahagyom.*

*Abba hagyom vagy ebbe,
egykuttyája: felesbe
Arany János áldása*

mégmár menstváram lenne.
Légvár, éjvár, ami rég vár,
mentsvár, te ne rettents már!
Ő is egyikutyája-kölke
éltét addig öltögette, költögette
költögette, ötlögette, keltegette.
Ötlönye-ötlönye lett e'!
Végén a garast letette
mi mellett? törte a lándzsát.
Élt, fizette halál-árát.

Halálos órán
halálos áram.
Halálos ágyon
ezem-e, másom?
Felem se kérdi,
kiegészíti, mi egész, érti.
Mindig ennyi felem volt,
ha túlél, ha velem-holt.

Túl sok időm megy el
akármi-semmivel.
Túl sok időm marad
akármi-ezalatt.

Mint tizen-egy apostol,
KosztoláRnyija posztol.
Nejét vette Karinthytól,
Nejét vette apóstól.
A halál nem fejét vette,
abban csak fogínyét vette.
Hinnyét, azt a fogínyét,
jaj, Dide Úr tüntél innét.
Ez csak tólig-szeretet,
hogy látásig viccelek.
Hogy látástól fogyásig,
átlátó vakulásig.
Jaj, de fogíny nincs másik,
s véle egész test vásik.

Ahhoz kell az egész test,
hogy a halált megérthesd.
Amivel jön, elérjed,

Plusz-mínusz szakriléged,
már ne kérjed.
Mitől hogy megrogy térded?
Artériád szklerég lett.
Nem „lekid szakrilég lett”,
mondom: szűkült,
szklerég lett.
Olvashattad ám: szklerég,
szűkülést csak másokét
Szűkülésre szűkölés,
halálos tüdőlövés
az isteni műhiba:
száz napkelt, egy-alkonya.
Szklerég, ó, te SZARILÉG.³

Holig-tólig szakrilég,
artérián szűkülék.
Szűkületből szűkölék,
mintha csak hoznák-vinnék.
Ritmusa: enyhült tusa,
Dinnye, ínyc, fogínye,
szeptemberi áhítat,
A hajnali részegségre
józsanság épít hidat.
Híddal nem jutsz semmidre,
Mind a halál közhelye,
Amire jutsz, amit hazudsz
A nem-tudodra a tudsz,
Szabadságodra a tús-lét,
Az, hogy el kell menned innét,
Rövidülő Kosztolárny.
Hosszabbodó béna szárny.⁴

Mégvár,
márvár,
légvár-Sárvár!
Ég vár, föld vár,
valamit veled tölt már.
Akármilyen kis poroddal,
sokasul a hegyoldal.
Még a hegy is kevesül,
ha a vég ráheverül,
a heves vég: mint a láva,
ömlik hegyed oldalára.

*Hegy voltál, vagy völgy voltál,
pöcegödör, vagy oltár,
hegy volt ugyan, avagy völgy,
Virginia WOOLF úrhölgy...*

Kosztolányi,

*Kosztolányi,
magadtól*

*megfosztó
árny-nyi!*

*Árnyyi semmi,
bármennyi,
mennybe menni,
mennyet venni
anyádnak,*

hirt-nevet ilonáknak.

*Kosztolányi, Kosztolányi,
kosztól ami mennybe látni,
csak ily koszt elégséges,
a többi: híjas, véges.*

*Éges, eges, regés, réges,
berregés,*

új kor régmúltra kevés.

Arany János óhaja:

ne zavarja város zaja.

Tölgyek alatt pihenhessen,

hölgyek felett tűnődhessen.

Arra-merre sétálhasson

Szép Ernő is, folyvást folyton,

legyen Sziget-krúdyja,

jaj-hamar-holt Adyja.

A közeli Lajos utca

a folyó túloldalán,

szilfa, hársfa, pár platán,

4 liter bor, 5 liter bor

2 költőnk naponta kóstol.

Éj s nap

*elé menet
mögé menet
elélvezet,
kiélvezet...
ld. hátrább.⁵*

Ugróiskola

(fagyival)

*Ha kiugrom,
ha beugrom,
ha felugrom,
ha leugrom
etc.
végül elnyel a buzgalom.
Fagyilaltomat inkább nyalom.⁶*

Aranynak

*Gyí, kese ló, gyí, fakó,
fagyimat nyalogató.
Ez még csak kívültre-halom,
de eljön a belehalom.
Mibe kell majd belehalnom?
Szép nem lesz, inkább borzalom.⁷*

Éjszakák

*Az éjszakát túléltem,
Várom hogy újat megérjem.
Mire való így az éj?
Hogy eljön-e új, hadd félj!
Ócska rímekkel,
ha neked ez kell,
ha neked úgy kell,
hát neked úgy kell?
(Hátul kicsit nehéz kiol-*

*vasni, itt azért adom jól.)
Szépen adtam, jól adtam,
éjszakáim megkaptam.
Jaj, ezek az éjszakáim!
Mennyi Ábel, mennyi Káin!*

*De nincs internet-kábelem,
de nincs internet-káinom,
semmi szín alatt kárminom,
a kárminért mindig kár,
a kórból meg káró lesz,
a kör így lesz négyszöges.
Kiélnék, beállnak,
kiválnak, ha ifjak,
beválnak, ha vének.
Ifjak hozzák, vének fosztják
Tó-öln a tavirózsát.
Erotika, tarotika,
marad testem-lelkem titka.*

*Magam úgy elcsapongtam,
hogy túl sokszor kivontam
Túl sokszor úgy csapongtam el,
túl sokszor úgy kicsaptam,
biztosíték, túladtam,
akármi elintézetlen,
kint ízetlen, bent kéretlen,
mire nem kértem magam,
másommal csak oltottam,
kikezdés és bekezdés,
falra ha ördögfestés,
kerülgettem árnyakat,
mondtam: KOSZTOLÁRNYAKAT.*

Vogézek

*Ha írom, hogy VOGÉZEK,
ezzel mit is intézek?
Elértem az éjszakát,
hadd érném el hajnalát.
Az éjszaka olyan dolog,
hogy már hajnalt rá gondolok.
A gondolás gondolata:*

*a jónépes jóéjszaka.
Gondolátlan gondolok,
ne kelljen semmi dolog.
Ne kelljenek szereplők se,
én se, te se, mi se, ők se,
többesek vagy kevesbek,
s ha némák ha mekegnek.⁸*

Dolgom

(KÁNYÁDINAK)⁹

*Ha nincs semmi dolgom,
nagyon is dolgozom.
Azután, azelőtt:
kitöltsem az időt.
Vagy épp emlékezem:
jaj, jó költő-felem.
Te, Kányádi Sándor,
Víziváros-vándor,
vándora Erdélynek,
sohasem-elégnek!
Elek apó szobrát
elhoztad pecsétnek.
S ott laktál, evégből,
légies-pecsétőr-
-gondolataiddal.
Ritka, ha ki így hall,
ám tette gyomlálod,
ami tétlen-állott
füves-gizgazos rét,
bár annak is kedvét
tudod, el is mondod,
mint rügyet, kibomlót,
Tóth Árpád versében,
pár vonalnyit éppen
hajlik le koponyánk
idő jele gyanánt,
sír elé, rög felé,
örökélet belé!¹⁰*

Jegyzetek

- 1 A versciklus címe és alcíme nem szerepel a szövegek lelőhelyeként szolgáló kéziratos füzetben. A szerkesztett kézirat Tandori által is olvasott változatában azonban már megjelent a cím, vagyis a szerző jóváhagyásával írtuk ezúttal is a versszövegek fölé. A 'Mégmár' Tandorira jellemző rendhagyó időhatározója a versekben megjelenített, idősiséggel kapcsolatos határ-élmény megjelölésére szolgál, egyúttal megidézi és kiemeli a ciklus első művének programadását, alapgesztusát, mint az együttes minden darabjára jellemző logikai-akusztikus referenciák kimeríthetetlen, sajátos dichotómiákban megnyilvánuló lehetőségét. A 'mégmár' kifejezés előfordul a *Rajzaimról* című, itt közölt versszövegben is.

A 'fekete füzet' megnevezés az írásokat tartalmazó, nagyalakú, kockás, 40 lapos, fekete színű (borítóján az Eiffel-torony képét és a 'Parigi city' feliratot tartalmazó, Pigna márkájú, Olaszországban gyártott) füzetre utal.

- 2 A kéziratot tartalmazó füzet 40. oldalán a következő, ide vonatkoztatható szövegváltozat olvasható:

*az éjszakát túléltem
most élhetek
hogy a túlélendő
elérjem.*

*most jön hogy az
éjszakátmegérjem.*

- 3 A versszöveg mellett elhelyezett, magyarázó megjegyzés a szerzőtől: „szkrlég: a szűkület okán!”
- 4 A vers mellett elhelyezett megjegyzés a szerzőtől: „direkt jó lapos rímek!”
- 5 A kéziratot tartalmazó füzet 39. oldalán a következő, ide vonatkoztatható szövegváltozat olvasható:

*Éj s nap
elé vezet mögé vezet
kiélvezek beélvezek
felélvezek leélvezek
átélvezek szétélvezek
kiélvezet beélvezet
felélvezet leélvezet
elélvező félvezető
élvezetig elvezető
a hashajtó bélvezető*

- 6 A kéziratot tartalmazó füzet hátsó belső borítólapján a következő, ide vonatkoztatható szövegváltozat olvasható:

*Ugróiskola
kiugrom beugrom...
leugrom átugrom felugrom
szétugrom (?) elugrom*

- 7 A kéziratot tartalmazó füzet hátsó belső borítólapján a következő, ide vonatkoztható szövegváltozat olvasható:

*Ez még csak
kívül(r)e-halni
de eljön a
belehalni*

(Arany Jánosnak)

*murvadurva kurvaság
tisztesség*

- 8 A kéziratot tartalmazó füzet 40. oldalán a következő, ide vonatkoztható szövegváltozat olvasható:

*elé nem és mögé sem
az éjszakát elérem
elézek és vogézek
éjszakáig elélek
elézezek mögézezek
vogézekben élévezek*

- 9 Magyarázat a vers dedikációjához: Kányádi Sándor 2018. június 20-án bekövetkezett halála után a *Tiszatáj* folyóirat a költő emlékének szentelt megemlékező blokkot tervezett közreadni, néhány felkért pályatárs művének bemutatásával. Tandori a felkértek között volt, tekintve, hogy mindig kedvezően nyilatkozott Kányádi személyéről és teljesítményéről. A füzetbe lejegyzett verskézirat megosztásával, amint arra kísérőlevelében utal is a szerző, ennek a szerkesztői kérésnek kívánt eleget tenni.

- 10 A versszöveg mellett elhelyezett, magyarázó megjegyzés a szerzőtől: „Tóth Á.: ERDŐSZÉL”

A szerkesztő utószava

A fentebb olvasható versek Tandori Dezső irodalmi hagyatékának részét képezik.

A verseket tartalmazó füzetet a szerző 2019. január 22-én postázta szerkesztőjének, jelen sorok írójának. A fekete filctollal írt verseket, versfogalmazványokat és hat lapnyi krétarajzot is magába foglaló füzet a *Felplusztulás-leplusztulás* címmel tervezett, következő Tandori-kötet anyagaihoz sorolható. A szerző egyértelmű, a füzetrel együtt érkezett, illetve más alkalmakkor közölt megjegyzései értelmében a *Felplusztulás-leplusztulás* című könyv vegyes műfajú olvasnivalók gyűjteményeként képzeld el, olyan összeállításként, melyben Tandori újabban legautentikusabbnak érzett megnyilvánulási formái: a rajz és a kevés szöveg jutnak majd fontos szerephez. A 2019 januárjában keletkezett versek (a kézirat lezárásának dátuma, az egyik kísérőlevél szerint: I. 20.) ciklusszerű elrendeződése és határozott kombinatorikus szándékról tanúskodó formája szintén arra látszik utalni, hogy Tandori megírásukkor „könyvben gondolkodott”, és olyan tartalmak közlésére, szakaszos megosztására vállalkozott itteni szövegeivel, melyek kevésbé feleltethetők meg a zárt vagy elzárkózó műegészhez kapcsolódó, értelmi-érzéki önállóságot hirdető vers kompozíciós szabályainak. Mindez nem jelenti azt, hogy a kéziratot füzet változatlan „bemásolására”, kötetbe iktatására számított volna. Ellenkezőleg, felhívja a levelekben megszólított szerkesztő figyelmét a szövegek bizonyos, maga által is észlelt jellemzőire, pl. a létrejött anyag sokféleségére, amire hivatkozva az itteni versek valamilyen logika szerint megvalósított átválogatását is javallja.

Ugy tűnhet, hogy a kézirat mostani közlése, mely az elérhető filológiai hűség megcélzásával szeretne minél hívebb képet nyújtani a Tandori-műről, valamint annak keletkezéséről és világáról, fellelhető külső és belső kontextusairól, mintha ezt a szerzői kérést figyelmen kívül hagyva cselekedne. A hosszas mérlegelés eredményeként született, reményeink szerint a művet a lehető legkomplexebb alakban nyilvánossághoz segítő megoldás természetesen nem a szerkesztés – mindenkor, itt is – kötelező és tanácsolt fázisai alól menti fel a szöveg közlését, hanem a Tandori-mű megváltozott irodalomtörténeti státusára reagál. Míg ugyanis a magát, genezisést különben is gyakran dokumentáló – és e tudatos fél-késztséget és megőrzött variabilitást azután a mű jellegadó stilisztikumaként megörökítő – Tandori-mű esetében a nyilvánosságra hozott és az előzetességeként szemlélhető (az olvasó részéről: feltételezhető) forma egybeesése a mű egyedi hatáseffektusainak egyikeként értelmeződik, és egy sajátos rekonstruáló olvasásmódot implikál, mely megképzti az írás „történetét”, addig a ránk maradt, de nem, vagy csak részben a nyilvánosságnak szánt dokumentumok a valódi előkészület és készület dramaturgiáját tartalmazzák. S még egyszer emeljük ki: ha a kései Tandori-munkák esetében, főképpen a 2000-es évektől túlnyomóvá váló kézírásos közlések kapcsán nyilvánvalónak és hatékonynak is tűnik a mű keletkezésben lévő esztétikumának, egy paradox módon eltervezett folyamatszerűségnek a megfigyelése, nem érvényesíthetők az ottani eljárások, legalábbis automatikusan nem, a posztumusz Tandori-kéziratok ismerősnek

tűnő formátumai esetén. A komplex műalkotásként elgondolt, a kézirat olvasásának logikáját kreatívan alkalmazó munkák (pl. a pályát lezáró, 2019-ben megjelent *Nincs beszédülés* című kötet) befogadója mindannyiszor a személyessé vált jel olvasásának dilemmáival szembesült: intézményesíthető, biztonságosan feltűntethető jelentések és a megnevező nyelv által kisajátíthatatlan szubjektivitás jelzéseinek koegzisztenciáját állapíthatta meg. A kézvonás olyan – egyelőre kevésbé ismert – terv képviselője Tandorinál, mely nemcsak a közvetlenség lehetőségét, de az eljutás szakaszosságának tudatosítását is magában rejthette, éppen a konvencionális olvasás médiumának számító tipografizált szövegtől való eltérés, a végeredményként felajánlott, de értelmező tudatunk szerint köztesként olvasódó scriptura alakzata által.

Az életmű alakulástörténetének, a szerzői ajánlat értelmében: visszaalakulástörténetének a jövőben komolyan értelmezendő tárgya kell legyen az utolsó korszak irodalmisággal és a képviselőként elgondolt lejegyzéssel szembeni kételye, mely az írásképtelenség többszörösen motivált gesztusaival meghatározta a Tandori-mű választásait. Az önmaga szemében folyton kultúrává váló, és ezzel másodlagosnak nyilvánuló „beszéd” elítélése és helyettesítése a mindenkori Tandori-megszólalás egyik kötelezően odaértett kontextusát jelzi, mely a hosszú pálya egyes időszakaiban konkrét ösztönzésekkel (pl. az Art Brut irányzatával a '90-es évek folyamán) találkozva csak újabb és újabb értelmezéseit és megoldáskísérleteit hozza létre a nyelvnélküliség hívását jelző művészi ön-állításnak. Észlelhető, hogy a rajz, a kép, az ideogramma, mely a Tandori-megszólalás sajátos kisegítő médiumaként oly régóta (legalább az első nagyobb rajzkollekciót bemutató *A feltételes megálló* [1983] óta) biztonságosan és a nyelvi jel magától értetődő autonómiáját elismerő módon vett részt az oeuvre határainak kiterjesztésében, a kései Tandori szemében nem a szóbeli közlés lehetséges kiegészítéseként, hanem annak leváltását sugalló riválisaként nyilvánul meg. Míg ezelőtt joggal vélhettük úgy, hogy Tandorinál a vizuális közlés a valamiképpen elfojtott, de bizonyosan verbális előzményekre visszavezethető megoldás alapján nyeri el értelmét, addig a magyarázatnak, a kisegítő, felmentő szónak a jelentkezése mintha elmaradt, kiiktatandóvá vált volna a kései műcsoportok megalkotásakor. A kép ekkor, regisztrálhatjuk, mindegyre ellentmond, pontosabban ellent mutat, ellentétét képezi a korábbi pozícióiról lemondani kényszerülő szónak. A szofisztikált nyelvi közléssel szembeni ellenérzések, melyek a költészet elkerülésének paradox, mert majd mindenkor kvázi-költészeti formát öltő gesztusában jelentkeztek, talán törvényszerűen az utolsó írói nyilatkozatot magába foglaló *Nincs beszédülés* szemantikai vákuumában kulmináltak. A magánjel sugallt nincsmögöttese, mint egy másképpen elért homályosság ígérete, a rajz nem szűnő inspirációjának „terében”, „idejében” két fő megnyilvánulási formát választott már csak magának: a portré kísérletét és a kézírás állandóan „határon” (írás és kép határán) lévő jelenségét.

Az átmenet könyve, az *Írásbeliség és Írásjeliség* című kötet, a *Nincs beszédülés* és minden, az elhallgatás-toposzt körüljáró nem-írói teljesítmény magyarázataként megszületett ugyan, de nem jelent meg. A következő évek filológiai, könyvkiadói hiánypótlásainak egyik legfontosabbja ennek a 2015-ben összeállított és lezárt,

terjedelmes kéziratnak a publikálása lehet. A nyelvi jel írott alakjának, közkeletűen: a betűnek és felfedezett vizualitásának szentelt kötetnyi mű az alkotás megtagadott, letagadott, főképpen kisajátíthatónak vélt „géni jussa”, vagyis elszigetelő közege ellenében a kommunikáció olyan sajátos, a másikat kiiktathatatlannak mutató, pán-szemiotikus formáit állítja előtérbe, mint például a szó soron kívüli kalandjait ábrázoló tánc (*Írásosságtánc*). A jelsor kötetlékéből kiszabadult jelek Tandori-féle „tánca” nem a nyelvi mindentudásról való lemondás hanyag bizonyítéka, hanem éppen egy új, a valóság tényeire (hiper)érzékeny episztémé megszületésének tanúsága. A „most már csak néz beszédem” korábbi versmondátát (Ld. T. S. *Eliot-érme*, a *Töredék Hamletnek* című kötetből) idéző indítás a látószervvé, szemmé vált beszéd lényegileg új, ismeretlen világát vázolja hat nagyobb ciklusban a hűséges Tandori-olvasóból mindinkább a Tandori-mű elfogulatlan szemlélőjévé váló befogadó számára. A kísérletként kezelt nyelv újra megtalált, előállított szabadsága, úgy véljük, Tandori minden ezutáni teljesítményének, így az itt közölt verseknek is felismert-alapvető feltételeként szolgál. A nyelvi kiképzés látszólagos visszaállítása a kimondás és hangzás konvencionális viszonyai közé, nem feledtetheti vagy rejtheti el azt a nem a verbum logikájából, követelő külső rendjéből levezethető eredeti tervet, belső indoklást, mely a szó, a költői kifejezés itteni speciális helyzetét, sokirányú érintettségét, *írásbeliségét és írásjeliségét* együttesen állítja előtérbe.

Tóth Ákos